

Ivo Pranjković

Filozofski fakultet

Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

O INTERNACIONALNOME ZNANSTVENOM NAZIVLJU (NA PRIMJERU ODGOJNO-OBRAZOVNIH ZNANOSTI)

U članku je riječ o terminologiji u odgojno-obrazovnim znanostima, s posebnim obzirom na odnos između internacionalnoga nazivlja i nazivlja domaće (hrvatske) provenijencije.

Znanstveno područje edukologije ili opće znanosti o odgoju i obrazovanju odnosno područje koje se odnosi na skup odgojno-obrazovnih znanosti, a slično bi uglavnom bilo i u drugim znanstvenim disciplinama ili sustavima disciplina, posebno humanističkih i/ili društvenih, razvidno pokazuje kako je supostojanje internacionalnih i domaćih (hrvatskih) znanstvenih naziva (termina) nešto što je ne samo posve obično nego i poželjno, a u nekim slučajevima, rekao bih, čak i prijeko potrebno.

Međutim prije nego što iznijetu tezu pokušam potanje razraditi, nije naodmet prisjetiti se temeljnih zahtjeva kojima pojedina riječ ili uopće jezična jedinica treba da udovoljava da bi mogla služiti kao znanstveni naziv (termin).

Prije svega, znanstveni naziv trebalo bi da bude jednoznačan, a to znači kako je poželjno da njegovo značenje odgovara jednom i samo jednom znanstvenom pojmu.

Znanstveni naziv nadalje treba da ima ograničen i fiksiran sadržaj, odnosno da bude pa mogućnosti objektivno neutralan, što znači da su eventualne ekspre-

sivne, emocionalne, vrijednosne i uopće konotativne dimenzije njegova značenja nepoželjne.

Znanstveni naziv osim toga treba da bude precizan i transparentan («prozi-ran»), tj. treba da izražava adekvatnu predodžbu o pojmu.

I napokon znanstveni naziv treba da bude riječ ili, što je manje poželjno, skup riječi (sintagma); tj. da ne bude jedinica ni višega ni nižega reda od riječi ili skupa riječi, te da bude i normativno prihvatljiv, a to znači da bude riječ koja pripada standardnom jeziku (usp. Bašić 51–52).

Već i samo to podsjećanje na zahtjeve kojima bi trebala udovoljiti jezična jedinica da bi postala znanstveni naziv dobrim dijelom odgovara i na pitanje zašto su riječi internacionalne provenijencije pogodnije za znanstvene nazive nego »obične«, »domaće« riječi. Internacionalizmi su naime pogodniji za nazive zato što su u pravilu jednoznačniji (domaće su riječi obično semantički složenije, bogatije, raznovrsnije, funkcionalno opterećenije i podložnije različitim vrstama značenjskih pomaka, transfera).

Internationalizmi su osim toga u pravilu precizniji, neutralniji (u odgojno-obrazovnim će znanostima npr. biti preciznije i neutralnije *institucionalno* ili *institucijsko obrazovanje* nego eventualno *ustanovsko obrazovanje*, *intencionalni*, *intencijski odgoj* negoli *namjerni odgoj* ili kako slično.

Naravno, time što je rečeno nikako se ne želi tvrditi da su domaće riječi nepogodne za termine, nego se želi reći da je supostojanje jednih i drugih naziva u svim znanostima prirodno stanje stvari. Pritom su domaći termini u pravilu manje precizni, obično i manje pretenciozni. Oni se nerijetko doimlju kao svojevrzne »parafraze« internacionalnih termina, kao jedinice u kojima se na neki način odražava put od termina prema njegovu određenju (definiciji).

Da je to doista tako, vidi se primjerice po tome što su mnogi domaći termini — ako konstrukcije tipa *znanost o nastavi* i sl. uopće možemo smatrati terminima i u širem smislu — zapravo bliži definiciji negoli znanstvenom nazivu, npr. *pedagogija* = *znanost o odgoju i obrazovanju*, *gerontologija* = *znanost o odgoju čovjeka staračke dobi*, *didaktika* = *znanost o nastavi*, *metodika* = *dio pedagogije* (ili *pedagodike*) *u kojem je riječ o pravilima, metodama predavanja* itd.

Razumije se međutim da nije uvijek tako. Nerijetko su naime i internacionalni i domaći termini podjednako obični, kao u primjerima tipa *etički odgoj / moralni odgoj*, *edukacija / odgoj i obrazovanje*, *specijalni odgoj / posebni odgoj* i sl.

Ima nadalje i relativno velik broj termina koji uopće nemaju domaćih zamjena ili se eventualne zamjene za njih upotrebljavaju rijetko ili nikako. Tako npr. uglavnom stoje stvari s nazivima kao što su *pedagog*, *profesor*, *internat*, *estetika*, *resocijalizacija* i sl.

Ima međutim i obrnutih slučajeva, tj. slučajeva da internacionalni termini postoje, ali su razmjerno rijetko u porabi, npr. *edukator* ili *edukant* za *odgajatelja* i *odgajanika*.

Kad bismo sve tipove navedenih primjera pomnije analizirali, mislim kako ne bi bilo teško utvrditi da oni nisu slučajni, nego da se razlozi za postojanje ili supostojanje odnosno nepostojanje pojedinih termina mogu relativno lako utvrditi te da oni (ti razlozi) mogu biti bilo unutarstručne, bilo jezikoslovne (npr. tvorbene, sintaktičke ili leksikološke), bilo (funkcionalno)stiliističke naravi.

Jedan od razloga različita statusa pojedinih termina može biti i u različitim pristupima pojedinim znanostima ili pojedinim segmentima istih znanosti. Neće primjerice biti svejedno, ni s općeteorijskoga ni s metodološkoga stajališta, hoćemo li *odgojno-obrazovne znanosti* nazvati tako (tj. odgojno-obrazovnim znanostima), ili ćemo ih npr. nazvati *sustavom odgojno-obrazovnih znanosti*, ili *edukologijom*, ili *pedagogikom* (koja bi obuhvaćala ne samo pedagogiju kao znanost o odgoju i obrazovanju mladih ljudi nego i znanost o odgoju ljudi općenito, od rođenja do smrti), ili ćemo te znanosti nazvati npr. *antropologijom*, dijelovi koje bi bile discipline *pedagogija*, *andragogija* i *gerontologija*.

Neće također biti svejedno hoćemo li preferirati termine *odgoj* i *obrazovanje odraslih*, *pedagogija odraslih*, *adultna pedagogija* ili *andragogija* jer sami ti termini pretpostavljaju, bar u nijansama, drukčije gledanje na disciplinu o kojoj je riječ, ili bar na neke njezine aspekte.

Mislim stoga da u odgojna-obrazovnim znanostima (kao i u drugima uostalom) može biti kontraproduktivno zaziranje od znanstvenih naziva internacionalne provenijencije, što je ovih godina, i u znanostima i izvan njih, postalo prilično moderno.

Još bi više kontraproduktivno, u nekim slučajevima čak i smiješno, bilo eventualno vraćanje na termine iz pretprošloga stoljeća, što se u posljednjih desetak godina također osjeća(lo) kao prilično jaka tendencija. Pomislimo samo kakvu bi zbrku, ako ne i štošta gorega, izazvalo eventualno vraćanje na termine *uzgoj*, *uzgajanje* (za njem. *Erziehung*) ili *uzgojstvo* (za njem. *Pädagogik*, usp. Šulek 1990:1240) ili *gojidba* odnosno *gojitba*, *udžba* odnosno *učba* (usp. Novotny 1867) ili *uzgojoslov(l)je*, *nauk(a) o obuci* (usp. Basariček 1880 i 1882, Bašić 206).

Da takvih i sličnih tendencija doista ima, odnosno da ih je bilo zadnjih desetak godina, vidi se i po tom što se u posljednje vrijeme dosta forsira(o) stariji naziv *izobrazba* umjesto *obrazovanje*.¹ Takvo forsiranje nije utemeljeno ni razložno

---

¹ Valjda (i) zbog sufiksa *-ba* koji se smatra(o) »hrvatskijim« od sufiksa *-je*, iako svaki nesvršeni glagol ima glagolsku imenicu baš sa sufiksom *-je*, a (uglavnom) nema sa sufiksom *-ba* (usporedi npr. *učenje* i **učidba*, *čitanje* i **čitadba* i sl.)

jer je riječ o terminima koji u odgojno-obrazovnim znanostima odavno imaju drukčija značenja: *obrazovanje* znači proces stjecanja znanja, vještina i navika (za razliku od *naobrazbe*, koja je rezultat toga procesa), a *izobrazba* označuje osposobljavanje za kakvu (profesionalnu) djelatnost.

Mislim da bi se nešto slično moglo reći i za forsiranje termina *osobnost* na račun termina *ličnost*. Ni za to naime, pa mom mišljenju, nema opravdanja jer je riječ o samo djelomičnim sinonimima. *Osobnost* u prvom redu znači svojstvo osobe, a *ličnost* ponajprije osobu s kakvim karakterističnim (uglavnom pozitivnim) svojstvima. Stoga mislim da nikako nije dobro govoriti o *osobnosti godine* (umjesto o *ličnosti godine*), o *pozitivnoj osobnosti* (umjesto o *pozitivnoj ličnosti*), o *teoriji osobnosti* (umjesto o *teoriji ličnosti*) i sl., a svega je toga povremeno bivalo u zadnjih desetak godina.

Nadam se da ovaj kratak i nepretenciozan članak sve nas, bez obzira na to kojim se znanostima ili znanstvenim disciplinama primarno bavimo, na dostatno uvjerljiv način upozorava na to kako sa znanstvenom terminologijom moramo biti izrazito oprezni te kako težnje prema originalnosti, prema pretjeranom neologiziranju i/ili arhaiziranju u području znanstvenih naziva, a pogotovo nekritičko podlijevanje kojekakvim pomodnim trendovima, uključujući tu naravno i političke — mogu biti pogubni za znanost odnosno za znanstvenu disciplinu kojom se bavimo.²

Literatura

- Basariček, Stjepan. 1880. *Uzgojoslovje*. Zagreb.
Basariček, Stjepan. 1882. *Opća nauka o obuci*. Zagreb.
Bašić, Slavica. s.a. *Pedagogijski terminološki sustav. Semantička analiza fundamentalnih pedagogijskih pojmova*. Disertacija. Zagreb.
Franković, Dragutin, Zlatko Pregrad, Pero Šimleša (ur.) 1963. *Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Zagreb : Matica hrvatska. 1146 str.
Mihaljević, Milica. 1998. *Terminološki priručnik*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.
Mihaljević, Milica, Ljiljana Šarić. 1995. Hrvatske istovrijednice stranih naziva. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 21, 157–171.

---

² Ovo je nešto izmijenjen tekst izlaganja što sam ga držao na znanstvenom skupu *Nazivolje u odgojno-obrazovnim znanostima*, koji je, u organizaciji Hrvatske akademije odgojnih znanosti, održan 19. lipnja 1996. na Visokoj učiteljskoj školi (bivšoj Pedagoškoj akademiji) u Zagrebu.

- Pataki, Stevan i dr. (ur.). 1939. *Pedagojski leksikon* : priručnik za teoriju i praksu uzgoja. Zagreb : Minerva. 471 str.
- Potkonjak, Nikola, Petar Šimleša (ur.). 1989. *Pedagoška enciklopedija I–II*. Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Zagreb : Školska knjiga; Sarajevo : Svjetlost; Titograd : Republički zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja, izdavanje udžbenika i udžbeničke literature ; Novi Sad : Zavod za izdavanje udžbenika.
- Novotny, S. 1867. *Gojitba i obća učba*. Beč.
- Petz, Vlado. 1942. *Problemi pedagojske terminologije i sistematike*. Zagreb.
- Peti, Mirko. 1995. *Jezikom o jezik*. Zagreb : Antibarbarus. [Članak Terminologizacija, str. 78–90.]
- Piškokrec, Velimir. 1995. O hrvatskom prosvjetnom nazivlju na primjeru Europskog prosvjetnog pojmovnika. U knj. *Prevođenje: suvremena strujanja i tendencije* (zbornik Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku), Zagreb, 281–291.
- Pranjković, Ivo. 1996. Leksik i lektura. U knj. *Jezik i komunikacija* (zbornik Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku), Zagreb, 425–429.
- Šulek, Bogoslav. 1990. *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja, osobito za srednja učilišta, I(1874), II(1875)*. Zagreb. [Pretisak: Globus, Zagreb, 1990]

On international scientific terminology (in educational sciences)

Summary

The author discusses comparability and incomparability of some terms in educational sciences, including internationalisms and Croatian terms. He also presents diachronical terminological changes concluding that changes in terminology should not be abrupt.

Ključne riječi: hrvatski standardni jezik, terminologija

Key words: Croatian standard language, terminology